

a žen ve všech třech zemích. Ač před změnou režimu byla typická vysoká participace žen na pracovním trhu, udržely se v těchto zemích významné genderové nerovnosti (např. horizontální segregace pracovních oborů, nepoměr podílu žen a mužů na péči o domácnost a děti), které politická rozhodnutí během transformace spíše ještě posílila, než aby je oslabil. Autorky v závěru doufají v pozitivní vliv členství v EU na politiky rovných příležitostí na trhu práce. Tuto vizi snad může potvrdit případ Slovinska jako státu SaVE s největším pokrokem v této oblasti (s. 367–368).

Závěrečný text Silke Steinhilber je výhledem do budoucnosti genderových vztahů v kontextu politiky boje s chudobou, což je oblast, které se země SaVE dříve vzhledem k historii státního socialismu vůbec nevěnovaly, a proto v současné době žádná ze zemí nemá specifikované cíle a indikátory politiky boje s chudobou. Přesto je toto i v zemích SaVE aktuální problém mající významné genderové dimenze. Ženy, především na rodičovské či po ní, nebo samozivitelky jsou velice rizikovými skupinami. S. Steinhilber apeluje na důsledné zavedení systému gender mainstreamingu a posílení genderových kompetencí politiků a ekonomické i sociálně-politické podpory NGO v zemích SaVE.

Jak je na stručných popisech jednotlivých kapitol této publikace patrné, její obsah je značný a snaží se pokrýt velkou část problematiky sociálního státu a rovných příleži-

tí, včetně vzájemného srovnání zemí SaVE. Samozřejmě ale jde o první systematictější a takto rozsáhlý pokus, který má svá pozitiva i negativa. Negativem může být to, že se jednotlivé texty v předkládaných datech místy překrývají, často opakují poznatky (nezaměstnanost, počty míst v předškolních zařízeních...), které se objevují v dalších textech. Jako handicap by mohlo být považováno, že nebylo možné (ale asi to není při rozsáhlém mezinárodním srovnání v organizačních silách a dosud také ve výzkumných poznacích) srovnat stejně do hloubky všechny země SaVE či alespoň velkou část těchto zemí ve všech aspektech – pracovních, sociálních politik a politik rovných šancí. Autorky si to již ve své úvodní kapitole uvědomují, chybí např. Slovensko či Rumunsko, Bulharsko bylo zahrnuto jen v samostatné kapitole bez mezinárodního srovnání. Přesto samostatné statě lze hodnotit jako kvalitně zpracované, zajímavé a vystavěné na relevantních datech. Kniha editorek Christiny Klenner a Simone Leiber je zajímavým a potřebným počinem, který vyrovnává – především pro západní/ho čtenáře/ku – deficit v poznání zemí SaVE ve specifikovaných oblastech a ukazuje diverzitu regionu i přes společnou zkušenost státního socialismu, která často bývá motivem nahlížení zemí coby homogenních. Podle dostupných informací se připravuje i anglická verze této knihy, což by samozřejmě přispělo k širší dostupnosti představovaných srovnávacích analýz.

O MOŽNOSTECH ZAJIŠTĚNÍ PÉČE O DÍTĚ NEJEN V ČR / LUCIE KOZLOVÁ KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R., HAŠKOVÁ, H., MAŘÍKOVÁ, H., UHDE, Z. (EDS.). 2008. PRÁCE A PÉČE – PROMĚNY „RODIČOVSKÉ“ V ČESKÉ REPUBLICE A KONTEXT RODINNÉ POLITIKY EVROPSKÉ UNIE. PRAHA: SLON, S. 163.

Kniha skupiny autorek a autorů *Práce a péče – Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie* nabízí odpovědi na řadu otázek, které jsou v současné době v české společnosti často kladeny. Těžištěm

publikace je přiblížit čtenářům a čtenářkám některá pochybení rodinné politiky péče v České republice ve srovnání s ostatními státy Evropské unie. Autorky a autoři analyzují genderové aspekty rodinné politiky, její návaznost

částech světa často drastickou podobu krize potravinové, je nový řád založený na sociální spravedlnosti nutnou součástí řešení problému rozvoje.

K tématu se rozvinula také diskuse, která se zaměřila především na celkové zhodnocení stavu České republiky a na vhodnost některých formulací a dále na některé problémy ohledně prezentace dat.

KONFERENCE COMMUNITY, WORK AND FAMILY 2009 / Alena Křížková

V pořadí již třetí mezinárodní konference Community, Work and Family, která se postupně stala prestižním fórem setkávání vědkyň a vědců v tematické oblasti sociologie zabývající se kombinací pracovního a rodinného života a různými pojetími sociálních komunit, se konala v polovině dubna v holandském Utrechtu. Tento ročník nesl název „Community, Work and Family in the 21st Century: Innovation and Sustainability“ (Komunita, práce a rodina ve 21. století: inovace a udržitelnost). Tato mezinárodní konference, která v letošním roce přilákala více než 200 účastnic a účastníků z 25 zemí, je spojena se stejnojmenným recenzovaným časopisem Community, Work and Family, který od roku 1998 vydává nakladatelství Taylor & Francis.

Cílem konference je růst znalostí o klíčových tématech práce a rodiny a výměna názorů na mezinárodní úrovni. Proto je formát konference zaměřen na malé panely, kde je kladen důraz na čas pro diskusi každého příspěvku. Kromě více než 30 tematicky zaměřených panelů, které se zabývaly jednotlivými aspekty tří konceptů obsažených v názvu konference a různými úrovněmi analýzy (individuální, rodinná, skupinová, firemní, politická), přednesly na konferenci vyžádané přednášky tři významné socioložky: Phyllis Moen, Margaret O'Brien and Lotte Bailyn.

na postavení mužů a žen na trhu práce a zajištění služeb péče o děti.

První kapitola Vladimíra Špidly je uvedením do problematiky péče o děti v zemích EU nejen z politického pohledu. Autor zasazuje téma do širších souvislostí a z tohoto důvodu se v úvodu kapitoly opírá o demografické trendy, které představují nízkou porodnost a stárnutí populace v Evropě. Upozorňuje na důležitost podpory žen na trhu práce a vytvoření vhodných podmínek, připomíná základní evropskou legislativu týkající se péče o děti a analyzuje problematiku rovnováhy pracovních a rodinných povinností u žen. Podle Vladimíra Špidly ztrácejí ženy v nejproduktivějším věku s každým dítětem minimálně dva roky a tento deficit nejsou schopny do konce své kariéry vyrovnat. Pracovní termín autora pro kompenzaci tohoto deficitu je „M.O.R.: mateřská – otcovská – rodičovská“ (s. 20), to znamená, že muži i ženy mají mít možnost plně využít právo na rozvoj svého osobního, rodinného a profesního života. První krok spatřuje autor ve využívání nároku na rodičovskou ze strany mužů a argumentuje faktem, že pouze 30 % evropských firem uvádí, že mají zkušenost s rodičovskou mužů. Špidlův systém M.O.R. by měl být nastaven tak, aby umožnil uplatnění jak mužů, tak žen na trhu práce a jejich kariérní růst při skloubení péče o děti. V závěru kapitoly autor doporučuje zachovat tři zásadní aspekty při nastavení systému rodičovské dovolené v jakékoliv zemi.

Druhá kapitola – Radky Dudové – se zabývá zhodnocením reformy rodičovského příspěvku v České republice a předkládá historický vývoj rodičovského příspěvku a jeho nové podoby. Dále autorka upozorňuje na skutečnost, že reformou rodičovského příspěvku jsou znevýhodněny některé skupiny rodičů, a předkládá argumenty, které toto znevýhodnění potvrzují. Tato skutečnost souvisí s nemocenským pojištěním, ke kterému se matky-podnikatelky zpravidla nepřihlašují, ale nemohly předpokládat, že se jejich rodičovský příspěvek bude v budoucnu odvíjet od existence či neexistence nemocenského pojištění, a proto je pro ně čtyř-

letá varianta pobírání příspěvku jedinou volbou. V podobné situaci jsou také matky–studentky, u nichž se doba studia od roku 2008 nezapočítává do nemocenského pojištění. Ani jedna z výše uvedených skupin nemůže, pokud rodičovský příspěvek pobírá, využívat veřejná zařízení péče o děti na více než 5 dní v měsíci. Další problém, který autorka analyzuje, se týká volby rodičovského příspěvku, pokud je žadatelem otec, a uvádí konkrétní příklady, ve kterých nastávají rizika při této volbě. V závěru kapitoly se Radka Dudová zaměřila na zhodnocení problémů, které reforma neřeší anebo generuje. Upozorňuje na nedostatek veřejných zařízení péče o děti, na prohlubování sociálních nerovností mezi rodinami s nižším a vyšším socioekonomickým statusem. Doporučuje řešení, která se týkají soukromého provozování péče o děti či podpory firemních zařízení, která budou nezbytná, nicméně zcela nevyřeší stávající situaci nedostatku školěk.

Autorka Hana Hašková se ve třetí kapitole zabývala analýzou české společnosti v oblasti denní péče o předškolní děti. Tvrzení, která uvádí, dokládá statistickými daty, která se týkají vývoje počtu dětí v předškolním věku podle věkových skupin, počtu dětí v mateřských školách a počtu míst v jeslích v České republice v letech 1945–2005. Autorka pokládá otázku, zda ČR potřebuje vytvoření koncepce podpory kvalitní institucionální denní péče o předškolní děti, a uvádí pět argumentů, které podporují kladnou odpověď. Apeluje na skutečnost, že „taková koncepce by měla dbát na to, aby instituce denní péče o předškolní děti byly kvalitní a důvěryhodné, fyzicky a finančně dostupné a v neposlední řadě flexibilní k potřebám rodičů a jejich dětí“ (s. 69).

Rodičovskou „dovolenou“ v souvislosti se změnami v uspořádání genderových rolí v rodině popisuje Hana Maříková ve čtvrté kapitole. Podle H. Maříkové je hlavním smyslem institutu rodičovské „dovolené“ zrovnoprávnění žen a mužů v jejich každodenních životech, respektive dát jim prostor pro shodnou participaci ve sféře soukromé i veřejné. H. Maříková se shoduje s názorem V. Špidly uvede-

---

Phyllis Moen z University of Minnesota ve svém příspěvku „From ‚Work-Family‘ to ‚Life Course Fit‘: Five Challenges to the Field“ (Od pojetí „práce – rodina“ k pojetí „životního cyklu“: pět výzev tomuto oboru zkoumání) argumentovala, že Američané obecně uznali fatální problém s tzv. feminine mystique, tj. představou, že ženy dosahují životního naplnění celodenní investicí do práce v domácnosti, ale neustále oslavují tzv. career mystique (Phyllis Moen vydala spolu s Patricií Roehling v roce 2005 knihu The Career Mystique: Cracks in the American Dream, nakl. Rowman & Littlefield), tj. falešnou představu, že nepřerušené placené zaměstnání na plnou pracovní dobu je klíčem k mužskému a ženskému úspěchu a životnímu naplnění. Prvním z jejich návrhů bylo zaměřit se více na perspektivu životního cyklu, která umožní zkoumat konkrétní životní situace a podmínky žen a mužů v jeho různých fázích. Druhým návrhem je zahrnout do teorie a výzkumu genderovou perspektivu na pojetí životního cyklu, třetím je zaměření na to, jak sociální změny a rodinné strategie mění a vytvářejí kontexty sociálního prostředí práce a rodinného života. Čtvrtou výzvou je uvědomění si potřeby transformace místo usazování či zvykání si a pátou je zaměření na prevenci.

Margaret O'Brien z University of East Anglia přednesla prezentaci „European fatherhood in transition? The negotiation of caring and earning“ (Evropské otcovství v transformaci? Vyjednávání péče a vydělávání peněz), kde upozorňuje na to, že i když se otcové více zapojují do výchovy dětí a je od nich také v tomto směru více očekáváno, stále se málo účastní rozhodování a klíčových podpůrných aktivit v životě dítěte a rodiny. O'Brien tvrdí, že problém je v tom, že odkaz fenoménu „matky to ví nejlépe“ a tendence podceňování mužské pečovatelské zodpovědnosti má neustále obrovský vliv na praxi rodinného života.

Lotte Bailyn ze Sloan Work and Family Research Network na Boston College ve svém příspěvku „Redesigning work for gender equity and work-personal life integration“ (Přeměna pracovního života pro genderovou rovnost a integraci pracovního a soukromé

ným v první kapitole, že v České republice je termín rodičovská „dovolená“ používán nevystižně především z toho důvodu, že se nejedná o „dovolenou“ v běžně chápaném významu. S doporučeními autorky, která se opírají o zahraniční zkušenosti a týkají se zvýšení participace otců na péči o své dítě, se lze ztotožnit. Podle H. Maříkové je potřebné zavést speciální otcovskou „dovolenou“ v období po narození dítěte, stanovit dostatečně vysoké kompenzace ušlého výdělku během čerpání rodičovské a vymezit individuální a nepřenosné právo na péči pro každého z rodičů.

Pátá kapitola se zaměřuje na rozbor uplatnění žen-matek na trhu práce v České republice z pohledu státu, zaměstnavatele a žen samotných. Autorky Alena Křížková a Marta Vohlídalová podrobně ilustrují na výzkumných šetřeních, která probíhala v ČR, že žena-matka je diskriminována na trhu práce a že tato skutečnost je akceptována a do jisté míry podporována nejen ze strany státu a zaměstnavatelů, ale i ze strany žen-matek samotných. Autorky nejprve provedly historický diskurs trhu práce v kontextu se zaměstnaností žen v ČR v komparaci se zeměmi EU, ze kterého jednoznačně vyplynulo, že podmínky pro kombinaci pracovních a rodinných rolí se na českém trhu práce v průběhu transformace společnosti zhoršily. Na otázku „Kdo se v Čechách bojí zaměstnané matky?“ daly autorky odpověď ve třech rovinách. Prvním „bojácným“ je stát, který rodinnou politikou zaměstnanosti neumožňuje ženám-matkám rovnoprávné začlenění na trhu práce a „plýtvá“ pracovním potenciálem žen. Zaměstnavatelé představují další skupinu, která se žen-matek obává z důvodu dlouhé rodičovské „dovolené“ a povinnosti zaměstnat matku po návratu z rodičovské „dovolené“. Tyto obavy podporuje také skutečnost, že s diskriminačními otázkami se při přijímání do zaměstnání setkala téměř jedna třetina žen a jedna desetina mužů, přestože byl do zákoníku práce v roce 2001 zaveden zákaz diskriminace. Třetí, kdo se obává zaměstnané matky, jsou ženy samotné, především budoucí matky, z toho důvodu, že znají podmínky českého trhu práce, setkávají se s diskri-

minací, a proto mateřství odkládají, nebo dokonce zůstávají bezdětné. Tuto skutečnost autorky dokládají sociologickými šetřeními, která uvádějí, že zatímco v roce 1995 uvedlo 27 % žen, že byly někdy diskriminovány v zaměstnání, tak v roce 2003 toto číslo narostlo na 40 %. Na základě uvedených analýz českého trhu práce se v závěru kapitoly autorky shodly, že „mateřství je v naší společnosti penalizováno“ (s. 102) a navrhly možné kroky pro řešení, které by vedly ke zlepšení současné situace.

Sylva Höhne v šesté kapitole srovnává péči o děti v období raného rodičovství ve vybraných evropských zemích. Tabulka 6.3 poskytuje přehled o možnostech čerpání rodičovské „dovolené“ ve vybraných evropských zemích. Některá tvrzení či doporučení uvedená v této kapitole naleznou čtenáři a čtenářky také v kapitolách předchozích, např. v kapitole 2 a 3, ale autorka je uvádí v kontextu srovnání s ostatními zeměmi. Z tohoto důvodu se nejeví opakující se tvrzení či doporučení pro text jako nadbytečná.

Sedmá kapitola Stevena Saxonberga porovnává systém péče o předškolní děti v České republice, Švédsku, Polsku, Německu a Maďarsku. Autorka poslední kapitoly – Zužana Uhde – shrnuje a srovnává evropské a české rodinné politiky a tato kapitola tvoří „povedený“ závěr celé publikace.

Kolektiv autorek a autorů si kladl za cíl, že odborné i laické veřejnosti zprostředkuje výsledky empirických výzkumů a analýz z oblasti péče o děti a upozorní na některá koncepční pochybení v současném směřování politiky péče v České republice. Jako recenzentka mohu konstatovat, že předložená publikace splnila cíl, který si autorský kolektiv stanovil, a domnívám se, že čtenář a čtenářka po přečtení knihy získá ucelenější pohled na popsanou problematiku rodinné politiky nejen v České republice.

---

ho života) představila hypotézu o tom, že zpochybněním zakořeněných předpokladů o tom, jak má vypadat pracovní výkon, je možné dosáhnout jak cílů ekonomické produktivity, tak i rodinných a komunitních cílů zaměstnanců, a to zároveň způsobem, který je spravedlivý pro muže i ženy.

Konference Community, Work and Family se postupně stává platformou, která spoluurčuje směr v oblasti sociálních věd zkoumajících spojení veřejného a soukromého života z genderové perspektivy.

INOVACE POLITIK KE KOMBINACI PRÁCE A RODINY NA ÚROVNI STÁTU A KORPORACÍ / Lenka Formánková

Ve slovinské Lublani se 13. února letošního roku konal seminář nazvaný Inovace politik na úrovni státu a korporací, které prosazují sladění práce a rodiny (Policy Innovations at National and Company Level that Promote Work Family Balance). Seminář byl pořádán přímo na Lublaňské univerzitě, v prostorách Fakulty sociálních studií. Akce se uskutečnila v rámci mezinárodního projektu RECOWE (akronym názvu Reconciling Work and Welfare in Europe), který sdružuje 29 výzkumných institucí ze 17 evropských zemí.

Obdobný seminář zahájili úvodním slovem spoluorganizátorka semináře, profesorka Aleksandra Kanjuo Mrčela z Lublaňské univerzity a slovinský ministr práce, rodiny a sociálních věcí, profesor Ivan Svetlik. Ten ve svém příspěvku vyjádřil podporu svého úřadu programům sladění práce a rodiny a při té příležitosti vyzdvihl některá genderově senzitivní opatření slovinského státu v oblasti rodinné politiky, jakými jsou například garance plné náhrady mzdy během mateřské nebo otcovské dovolené. Profesorka Barbara Hobson ze Stockholmské univerzity, koordinátorka výzkumné sekce zaměřené na sladění práce a rodiny, představila výzkumné zaměření sítě RECOWE.